

Gamla Havanna, Enastående Världsarv

Eva Björklund

Gamla Torget med sina olika årgångar från 1700- till 1800-tal. Ett nyare två-våningsparkeringshus ockuperade hela torget. Det revs för att kunna återskapa den ursprungliga karaktären med brunnen i centrum. Foto Jacqueline Cederström.

”När man promenerar längs gatorna med de nyupprustade gamla kolonialpalatsen kan det kännas som i någon uppgraderad europeisk stadsdel där de rika tagit över, om det inte vore för den färgrika tvätten som hänger på tork på balkongerna och ungarna i alla hudfärger som leker på torget. Detta är Gamla Havanna, där ett 20 år gammalt experiment i stadsförnyelse har gjutit nytt liv i en förfallen stadsdel utan att också byta ut invånarna till en högre klass. Frågan är om det kan hålla stånd mot de nya marknadsinslagen och risken för en så kallad gentrifieringsprocess, där de rika tar över.” Så skriver Emily Achtenberg, stadsplanerare och ansvarig för NACLAs blogg Rebel Currents.

”Gentrifiering, social förändringsprocess som består i att individer med hög socioekonomisk status flyttar till stadsdelar som traditionellt har dominerats av lägre sociala klasser eller från etniska minoriteter.”

Upprustningen av Gamla Havanna, en egen kommun i Havanna med 3 370 byggnader och 66 750 invånare, genomförs med hjälp av en unik modell för självfinansiering och sociokulturell hållbarhet. Stadsdelen utsågs av Unesco till världsarv 1982 och upprustningen har tilldragit sig internationellt erkännande. Sedan 1993 har stadsantikvariekontoret OHC (Oficina del Historiador de la Ciudad) i samråd med kommunledningen haft kontroll över planering, markanvändning, utveckling

och investeringar i den historiska stadsdelen och genom beskattning av andra verksamheter inom den historiska stadskärnan kunnat finansiera upprustning av byggnader, bostäder och samhällsservice för invånarna.

Turismen, en lösning och ett problem?

Detta angreppssätt är kopplat till öppningen för turism i början av 90-talet när Sovjetunionens kollaps ledde till detsamma för Kubas ekonomi. Det innebar att den upprustning med statliga medel som påbörjats på 80-talet stod utan finansiering. Underhållet av Gamla Havanna hade varit eftersatt redan från tiden efter andra världskriget. Då lanserades storstilade projekt för att riva hela Gamla Havanna och bjuda ut marken för fastighetsspekulation.

Rivningen stoppades av revolutionens seger 1959. Men i revolutionens program prioriterades investeringar på den fattiga landsbygden och städerna utanför Havanna, efter en kort period av omfattande bostadsbyggande för att ersätta slumbostäder i Havanna. I Gamla Havanna fortsatte förfallet fram till början av 80-talet då stadsantikvarien Eusebio Leal påbörjade ett ambitiöst upprustningsarbete. Men i början på 90-talet blev det tvärstopp: Sovjetunionens kollaps ledde till akut ekonomisk kris för Kuba som började satsa på internationell turism för att få in hårdvaluta. Leal, som också var ledamot i nationalförsamlingen, insåg Gamla Havannas värde som turistmål, men det måste rustas upp, och det skulle kunna ske med turistintäkterna.

Typiskt för Gamla Havannas koloniala bebyggelse är innergårdarna med växtlighet och vattenbrunn. Foto Ahmed Radwan

Forts från sid 3

Resultaten hittills är oerhört imponerande. De började med att rusta upp Gamla Havannas fyra historiska torg och huvudstråken mellan dem. Hittills har 30 procent av byggnaderna restaurerats med sin traditionella placering av lokaler i bottenvåningen och bostäder ovanpå. OHC driver 300 inrättningar, varav 18 hotell, en turistbyrå, restauranger, konstgallerier, museer och en radiostation. Det har ett eget byggnadsföretag och har dragit in över 400 miljoner US\$ förutom skatteintäkter från privata företag inom stadsdelen. Den årliga vinsten ligger nu på 40 miljoner US\$. Omkring 40 % investeras i turistverksamheten, 20 % går in i statsbudgeten och 35 % används för upprustning av bostäder, samhällsinrättningar och för sociala program. Där ingår bland annat en skola för barn med särskilda behov, en mödravårdscentral för högriskhavandeskap, en vårdcentral, och vårbostäder för gamla och utbildningsprogram för skolbarn i alla muséer med mera. OHC driver också en verkstadsskola för att utbildning av ungdomar i traditionella byggnadshantverk. Upprustningen och de sociala programmen har skapat 13 500 jobb, varav 42 % för kvinnor och 20 % för ungdomar under 25 år.

Vilka kan bo kvar?

För det mesta har upprustningen av Gamla Havanna kunnat genomföras utan tvångsflyttning av invånare,

även om alla som berörts inte har kunnat flytta tillbaka och processen inte har skett utan problem. Många av de byggnader som rustas upp var allvarligt överbefolkade. Det gäller framför allt de gamla palatsen som under första hälften av 1900-talet delats upp i enrumsbostäder med gemensamma kök och toaletter. Vid upprustning och ombyggnad till acceptabel bostadsstandard finns inte rum för alla.

En ombyggnad föregås av samråd med de boende. OHC:s socialarbetare och arkitekter arbetar i grupp i nära kontakt med de boende för att hjälpa dem att precisera sina behov och överväga sina valmöjligheter. En del väljer att flytta till de nybyggda, rymliga och modernt utrustade

bostäder utanför Gamla Havanna som OHC kan erbjuda. En del gamla flyttar gärna till de kostnadsfria vårdbostäder som har byggts i stadsdelen. Andra väljer att vänta ut upprustningen i provisoriska bostäder för att kunna flytta tillbaka.

När det gäller vilka som flyttar tillbaka finns olika versioner. En arkitekt talade om att de boende som har laglig nyttjanderätt och de som bott där längst prioriteras men även de som arbetar i stadsdelen, medan andrahands- och inneboende sällan kommer ifråga. Men frågan har kommit upp om inte upprustningen kan bidra till ökade klyftor. Och det är uppenbart att de flesta kubaner inte har råd att shoppa i Gamla Havannas lyxbutiker. Men som antikvarien Felix Alfonso säger: ”Det som gör denna upprustning så enastående är att den inte innebär gentrifiering, där de rika kan köpa upp och restaurera bostäder och köra ut de fattiga. Vår historiska stadsdel förblir en plats där vanligt folk kan bo och arbeta.”

Frågan är om den nya lagstiftningen, som tillåter att bostäder köps och säljs, släpper lös spekulationsprocesser som undergräver denna målsättning - möjligheten för de boende att flytta tillbaka till de upprustade bostäderna. Marknadsöppningen skulle kunna innebära att ägare till oupprustade bostäder i Gamla Havanna (fortfarande de flesta i stadsdelen) skulle kunna tjäna pengar på samhällets investeringar i upprustning av grannskapet genom att sälja sina bostäder till högt pris. Möjliga köpare innefattar kubaner med tillgång till pengar från släktingar utomlands, egenföretagare som tjänar bra på turistindustrin eller andra både lagliga och olagliga inkomstkällor. Uppenbart är att allt fler utlandsboende kubaner är intresserade av att köpa bostäder (vilket måste ske genom bulvaner eftersom rätten att köpa bostäder är begränsad till de som bor på Kuba). Spekulationsmöjligheterna begränsas dock av att rätten att äga sin bostad bara gäller en permanent bostad och ett fritidshus.

Framtiden får utvisa

Den stora kostnad som är förknippad med upprustning av de flesta bostäder i Gamla Havanna – byggnadernas karaktär får inte förvanskas - kan antas begränsa såväl efterfrågan som priser. Dessutom är det inte möjligt att inteckna fastigheter som säkerhet för lån. OHC uppger att de som får sina bostäder upprustade av OCH inte har rätt att sälja dem. Och det logiska är ju att de upprustade bostäderna förblir värn mot gentrifiering. Det är något att hålla ögonen på i framtiden!

En koll på marknadsläget på Cubisima, Kubas nya marknadsportal, visar att bara 300 bostäder erbjuds i Gamla Havanna av totalt 12 000 i hela Havanna. Andra populära grannskap närmare centrum, med bättre bostäder och service kan vara mer sårbara för gentrifieringstryck. Men det skulle verkligen vara synd om den turism som bidragit till att rädda Gamla Havanna skulle bli ansvarig för sociokulturella förstörelse. Ett större hot utgörs kanske ändå av den pågående nedbrytningen av de ännu oupprustade byggnaderna. Att rädda Gamla Havanna från förstörelse av ena eller andra slaget kan vara en kamp mot tiden.

Mycket återstår att upprusta, och många byggnader är i sämre skick än detta. Målsättningen är att de boende ska kunna bo kvar efter upprustning. Foto Jacqueline Cederström

Även i trånga Gamla Havanna finns de organiska grönsaksodlingarna som försörjer de boende med dagsfärskt närodlad. Foto Jacqueline Cederström